

ЕФЕКТИВНИ ПОДХОДИ И СТРАТЕГИЯ ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ И ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА АГРЕСИВНОТО ПОВЕДЕНИЕ СРЕД УЧЕНИЦИТЕ

Нино Колева
Медицински университет – София
Факултет по Обществено здраве, Катедра „Здравни грижи“

Резюме: Проблемът за насилието при децата и юношите е изключително актуален днес, поради зачестилите случаи на агресивните вербални и физически прояви върху и от страна на децата. Това, от своя страна, въздейства върху тяхното развитие, мислене, поведение и изграждането им като личности.

Целта на нашето проучване е анализиране на проблема за агресивното поведение на децата в училищна възраст като се открият основните аспекти и последици от него, както и проучване и анализ на действията от страна на институции за справяне с проблема. Изследването е направено през м. март - април 2017 г., чрез анонимна анкета, съдържаща 24 въпроса. В проучването взеха участие 286 ученици, избрани на случаен принцип, на средна възраст $17,5 \pm 1,2$ години на територията на България.

Резултати: Въз основа на анализиранияте фактори за агресивното поведение в училищна възраст е разработена съответната стратегия за въздействие, а именно модел за превенция и противодействие на агресията и насилието сред подрастващите. Проблемът за детското насилие е и междуведомствен и трябва да се решава съвместно от заинтересованите институции и съответните медицински специалисти. Разработеният модел за противодействие на агресивното поведение сред подрастващите е изключително полезен в дименсията ранна диагностика ↔ превенция, като бъдат включени и външни за училището специалисти: гинеколог, психолог, медицинска сестра и акушерка.

Ключови думи: деца, агресия, насилие, превенция, училище

EFFECTIVE APPROACHES AND STRATEGY FOR INFLUENCING AND OVERCOMING OF THE AGGRESSIVE BEHAVIOR AMONG STUDENTS

Nino Koleva
Medical University – Sofia, Bulgaria
Public Health Faculty, “Health Care” Department

Abstract: The problem of violence in children and adolescents is extremely prevalent today due to the increasing number of aggressive verbal and physical displays upon or on children's side. This, in turn, has an impact on their development, behavior, thinking, and overall development as personalities.

The goal of our study is to analyze the problem of the aggressive behavior among children in school age by highlighting the main aspects of it and its consequences, as well as researching and analyzing the actions of the institutions that deal with the problem at hand. The survey was conducted in March - April 2017, via anonymous questionnaire containing 24 questions. 286 randomly selected students took part in the study. Their average age was 17.5 ± 1.2 years old. It was made on the territory of Bulgaria.

Results: Based on the analyzed factors for aggressive behavior at school age, a corresponding impact strategy has been developed, namely a model for the prevention and

counteraction of aggression and violence among adolescents. The problem of child abuse is also interdepartmental and needs to be decided together with the institutions interested by it as well as the relevant medical professionals. The developed model for counteracting aggressive behavior among adolescents is extremely useful in the measurement, early diagnosis, and prevention including external specialists such as gynecologist, psychologist, nurse and midwife.
Key words: children, aggression, violence, prevention, school

Изложение:

Проблемът за насилието при децата и юношите е изключително актуален днес, поради зачестилите случаи на агресивните вербални и физически прояви върху и от страна на децата. Именно това налага търсенето, разработването и практическото прилагане на ефективни модели за превенция и свеждане до минимум агресивното поведение сред подрастващите.

Общата цел на изследването е да осъществи проучване и изграждане на модел за превенция и намаляване на агресивните прояви сред подрастващите чрез ангажиране на всички участници в системата (учители, родители, деца).

Основни **задачи** на изследването са:

1. Проучване и анализиране на проблема за агресивното поведение на децата в училищна възраст, като се открият основните аспекти и последици от него.
2. Проучване и анализ на действията от страна на институции за справяне с проблема както и програми за регулиране на агресивните прояви и насилието при подрастващите.

Материал и методи:

Проведено е собствено анкетно проучване през м. март - април 2017 г., чрез анонимна анкета, съдържаща 24 въпроса. В проучването взеха участие 286 ученици, избрани на случаен принцип, на средна възраст $17,5 \pm 1,2$ години на територията на България. Използвани са: социологически метод – пряка анонимна анкета и статистически методи за анализ и представяне на резултатите. Данните са обработени чрез статистически методи с компютърни програми SPSS v.19 и EXCEL.

Резултати и обсъждане:

Причините за нарастването на агресивността и насилието в последните години са изследвани и продължават да се изследват от различни специалисти. Наблюдава се тенденция към увеличаване броя на подрастващите с агресивни прояви към своите връстници (понякога и възрастни) - физическа саморазправа, вербална агресия, негативизъм, отказ от приемане и подчиняване на правила. Анкетирани бяха 286 ученици на възраст 16 – 19 г., от които 140 момчета и 146 момичета, разпределени в 4 възрастови групи. (табл. 1)

Табл.1 - Разпределение на учениците по пол и възраст

Анкетирани	Абсолютен брой	Относит. дял в %	16 год.	17 год.	18 год.	19 год.
МОМЧЕТА	140	49%	28	36	41	35
МОМИЧЕТА	146	51%	31	38	40	37
ОБЩО	286	100%	59	74	81	72

Според направеното собствено проучване, спрямо нивото на агресия в българските училища, според учениците е: много високо - 41,3%, по-скоро високо -39,1%.

Тревожни са и резултатите относно това, дали подрастващите са проявявали агресия. Близко 80% дават положителен отговор на този въпрос. (фиг.1)

Фиг.1 - Данни за проява на агресия у подрастващите

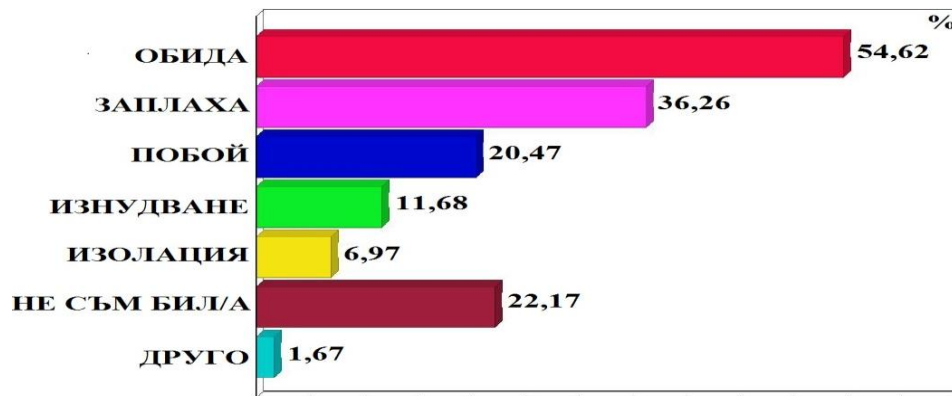
Според резултатите, 65,2% от децата смятат, че семейството е основният виновник за насилието между подрастващите. Проблемите в българското семейство, породени от интензивните промени през последните години и стреса, се отразяват и на децата. Нездравата среда вкъщи се дължи и на това, че родители и децата не си говорят и не комуникират достатъчно.

Според изследването ни, 65,2% от учениците са на мнение че, друга причина за агресията в училище е лошата дисциплина, която се изразява основно в липсата на уважение към преподавателите. Сред факторите за побоищата в училище са материалните различия между децата, недоброто възпитание и усещането за ненаказаност. Други основни източници, които тийнейджърите посочват са ролята на медиите и компютърните игри.

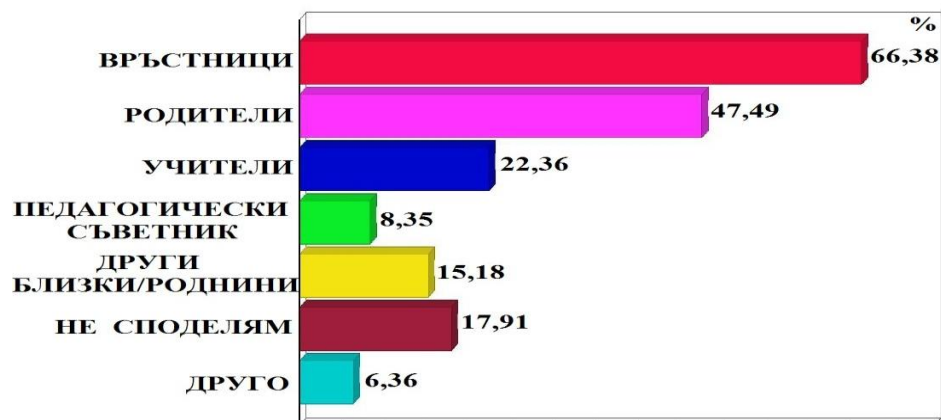
Фиг. 2 - Основни причини за агресивно поведение

Като основателни причини за агресивно поведение се определят възпитанието (61,74%), наличието на агресивни модели за подражание (50,83%) и неумението за адекватно справяне и решаване на проблеми в конфликтни ситуации (44,38). От значение са и стресовите ситуации (37,71%), в които ще попадне детето, а също така и характеровите особености (36,04%) и финансовите възможности (24,47%). (фиг.2)

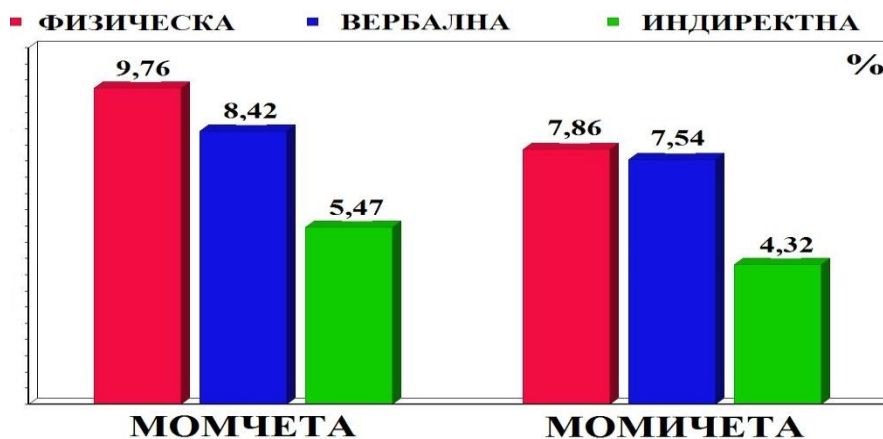
Фиг.3 - Форми на агресия у подрастващите

При проучването на формите на агресия при тийнейджърите установихме следните тревожни резултати: над 70% от подрастващите са били обект на агресия под различни форми; 54.62% непълнолетни са били обиждани; 36.26% са били заплашвани, 20.47% са бити, 11.68% са изнудвани, 6.97% са били изолирани от околните, а 1.67% са посочили, че са били обект на други форми на агресия като присмех, блудство, лъжа, унижение и др. (фиг.3)

Фиг. 4 - Споделяне от подрастващите в случай на агресия

Според нашето проучване, ако подрастващите станат обект на агресия, биха споделили със свои връстници - 66.38% и/или родителите си - 47.49%; 17.91% от децата се затварят в себе си и не споделят с никого своите проблеми. Прави впечатление, че подрастващите нямат изградени добри доверителни отношения с училищната система. Много нисък процент от тях са споделили за проблемите си с учители и педагогическия съветник на училището. Причини за това могат да се търсят в прекалената учебна натовареност на подрастващите, както и в липсата на педагогически съветници в много от училищата. (фиг. 4)

Фиг.5 – Видове агресия - разлики и прилики между момчета и момичета

От фиг. 5 ясно се вижда че, момчетата проявяват в по голяма степен физическа и вербална агресия. Няма разлика по отношение на индиректната агресия на тормоз - момчетата и момичетата в приблизително еднаква степен са обиждани, получават неприятни прякори, подиграват им се, заплашват ги и т.н.

Преди да се пристъпи към изграждане на модел за превенция и намаляване на агресивните прояви сред подрастващите е необходимо да се анализират причините и факторите за агресивното поведение в училищна възраст. Адекватният подход към децата и взаимодействието с техните родители, предполага изследване и определяне на водещите причини за агресията в поведението им.

Фактори, които подпомагат агресивното поведение и причини за насилието сред подрастващите са [2]:

- **Насилие в социалното обкръжение.** Често насилственото поведение на деца и младежи е продължение на една фатална семейна “традиция”. Някои научни изследвания сочат, че който в детството си е удрян и малтретиран от родителите си, става агресивен по-често от другите, които нямат подобен опит.
- **Условията на живот,** включително и жилищните условия на младите хора, също се отразяват на развитието им. Тъкмо липсата на място или помещение за прекарване на свободното време оказва негативни въздействия.
- **Общуването с връстниците** играе изключителна роля за развитието на идентичността на младите хора. Присъединяването към определена група, нарушаваща законите, представлява опасност.
- **Медиите.** Понякога те формират у децата и младежите впечатлението, че някои от конфликтите могат да се решат само чрез агресия. Така младите хора получават “убедителни аргументи” в полза на подобни “успешни” стратегии за действие и самите те възприемат такова поведение. Това влияние се засилва, когато младежите израстват в среда с изразено насилие и редовно са изложени на медийна атака.

Създаването на превенционни програми на агресивността и виктимизацията в детска възраст е свързано с намирането на ефективни подходи за преодоляване на негативните последици от нарастващото насилие в училищата. Тези програми могат да обхващат както отделни сегменти от ученическата общност, така и цели класове и училища. Налагането на Модели на поведения на децата, определени мерки и правила, които да важат за всички е най-често срещаната стратегия от превенционен тип. Ефективността ѝ е относителна и много зависи от социалните нагласи и определени ценностни структури у социалната общност на учениците. [1] Друг тип превенционни

програми се съсредоточават върху обучението и тренирането на различни личностови компоненти с цел намаляване на предпоставките и причините за агресивно или виктимно поведение.

Въз основа на анализирани фактори за агресивното поведение в училищна възраст е разработена съответната стратегия за въздействие, а именно **модел за превенция и противодействие на агресията и насилието сред подрастващите**. Модела обхваща следните основни стъпки [2]:

Първа стъпка: Осъзнаване на проблема с агресивното поведение и насилието сред децата. Социалната значимост на агресивността и агресивното поведение е свързана с необходимостта от преодоляването им в макро и микросоциален план. Процесът на преодоляването им е обусловен и от адекватната педагогическа намеса, от целенасоченото включване на основните педагогически фактори.

Втора стъпка: Дефиниране на елементите на защитната система:

1. Дейности на ниво клас.

Развиване възможността за сътрудничество и общуване със връстници, формиране на чувство за отговорност за себе си, един за друг, както и за приятели попаднали в критични или рискови ситуации.

2. Дейности на ниво училище.

Откриване на цялостен системен подход към развитието на детето за подобряване на поведенческия му статус.

2.1. Екологичното образование в училище се отразява изключително благоприятно върху възпитанието на подрастващите.

2.2. Направление “Провокиране на творчески възможности” се базира на факта, че всеки има определени заложби и наклонности. Необходимо е преподавателите по изкуствата да се насочат да създадат условия и предпоставки за тяхното откриване, развитие и изява.

2.3. Направление „Гражданско образование“ - работят всички класни ръководители за формирането и изграждането на практически и социални нагласи и умения във връзка със семейните отношения, училище, работна среда и държава, което води до изграждане на отговорно гражданско поведение.

3. Дейности с родителите.

Откриване и развитие на умения и нагласа за извършване на определена трудова или спортна дейност като начин за преодоляване на поведенчески дефицити и качествена реализация в живота.

Трета стъпка: Изграждане на защитна мрежа. Създаването на превантивен план срещу насилието в училищата на територията на общините е важно средство, което може да подпомогне работата на училищните ръководства и учителите в борбата с тревожните явления в училищата.

Четвърта стъпка: Сътрудничество с общността.

Хуманизиране на детската личност, в основата на което да бъде овладяването на нравствената култура като основа за утвърждаването на културата в общуването в цялостния учебно-възпитателен процес, за проява на търпимост, толерантност към различното мнение, към културната различност, различната физика, социално положение и пр.

Пета стъпка: Учениците да получават ефективна помощ от възрастните.

Изработване на система за целенасочена подготовка на родителите за недопускане на агресия – собствена и чужда по отношение на подрастващия.

Шеста стъпка: Училището да разработи педагогическите методи на работа по отношение на превенцията и да действа според приетите правила.

Педагогическите методи на работа по отношение превенцията на ученическата агресия и прояви на насилие са [1]:

1. Моделиране на етично поведение в семейството, училището и на обществени места чрез правилно възпитание и личен пример на възрастните.
2. Откриване на симптомите и причините за всяка проява на агресивно поведение.
3. Контрол и съвместни действия на педагозите и родителите за преодоляване на агресивното мислене, настроение и поведение сред учениците.
4. Проучване и анализиране на причините и проявите на агресия чрез диагностики, разговори, консултации, анкети и др.

Седма стъпка: Изграждане на общоучилищна политика срещу агресията и насилието. [3]

1. Да се спазват действащите ясни, конкретни и точни правила.
2. Развиване на сензитивност към собствените емоции и изграждане на умения за изразяване на чувствата по приемлив начин.
3. Повишаване на самооценката на подрастващия.

Повишаване на самооценката на подрастващия може да се постигне чрез [3]:

- игри и упражнения, чиято основна цел е снижаване равнището на тревожност, изработване у децата на увереност в собствените сили, повишаване на самоконтрола, изграждане на адекватна самооценка.

- помагане на детето да осъзнае собствените чувства и преживявания и да усвои нови, ефективни, социално приемливи стратегии на поведение. Предотвратяването и преодоляването на агресивните нагласи в условията на учебно-възпитателната институция може да се провежда:

- по време на учебния процес – чрез използване на учебното съдържание;

- по време на извънкласните дейности – когато може да се извършва от учителя, педагогическия съветник, от други училищни фактори, както и от външни за училището специалисти (гинеколог, психолог, медицинска сестра, акушерка);

- по време на общуването с децата – вербално и невербално.

Изводи:

Навременната превенция на агресията в тийнейджърска възраст е свързана с необходимостта от сериозни промени в българското училище по посока на развиване на пълния потенциал на подрастващите, на техния инструментариум за справяне с трудностите в обучението, общуването и опазването на себе си. В този смисъл намирането на ефективни подходи за преодоляване на негативните последици от нарастващото насилие и разработвания модел за противодействие на агресивното поведение сред подрастващите е изключително полезен в дименсията ранна диагностика ↔ превенция.

Проблемът за детското насилие е междуведомствен и трябва да се решава съвместно от заинтересованите институции. За ефективното и ефикасно реализиране на разработения модел за превенция и противодействие на агресията и насилието сред подрастващите се изискват комплексни грижи и постигането на по-добри резултати са възможни само при обединените усилия на семейството, училищната среда, педагози, психолози, здравни специалисти, социални работници, институции и обществото като цяло.

Литература:

1. Анастасия, С. Проблемът за насилието сред децата и юношите. Благоевград, 2011 г
2. Визев, К., Институт за изследване на населението и човека - Българска академия на науките, издава: БАН, 1987, София

3. Колева, Н., Д. Хаджиделева, Д. Гавраилова. 2016. Влиянието на алкохола и наркотичните вещества върху сексуалното поведение на учениците, Образование, наука , икономика и технологии, "Управление и образование" - VOL. XII(5)2016 – 171-180, Бургас